

ЯК ЗРОБИТИ ОНЛАЙН-УРОКИ ІНКЛЮЗИВНИМИ: практичні рекомендації

(за результатами проекту
Всеукраїнської школи онлайн — ВШО)

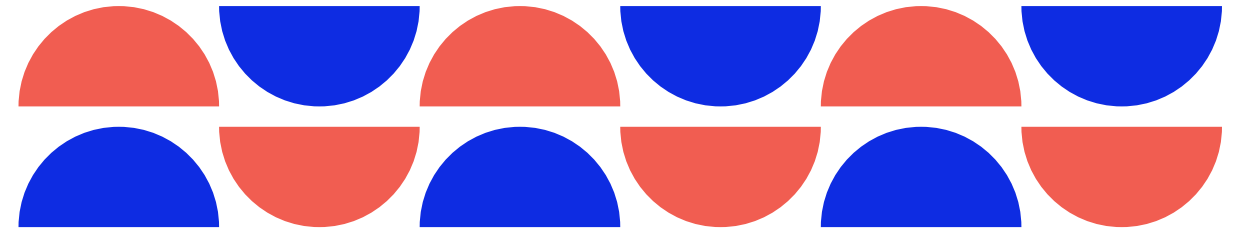


Як зробити онлайн-уроки інклюзивними: практичні рекомендації

(за результатами проекту Всеукраїнської школи
онлайн — ВШО)

У поняття інклюзивності ми вкладаємо доступність і якість освітнього середовища для всіх учнів, у тому числі в умовах онлайн-навчання. У цьому посібнику ми розглядаємо інклюзивність як результат нашої командної роботи над покращенням доступності онлайн-уроків Всеукраїнської школи онлайн для якомога ширшої аудиторії учнів.

Київ — 2021



Публікацію «Як зробити онлайн-уроки інклюзивними: практичні рекомендації» здійснено за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

Думки, викладені в цій публікації, є позицією авторів та необов'язково відображають позицію Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

Упорядники:

Софій Наталія Зіновіївна, кандидат педагогічних наук;
Федоренко Оксана Филімонівна, кандидат педагогічних наук.

Як зробити онлайн-уроки інклюзивними: практичні рекомендації /упорядники Н. Софій, О. Федоренко, 2021, 28 с.

Публікація містить практичні поради, які допоможуть педагогам, учням, батькам і розробникам освітніх ресурсів забезпечити інклюзивність в освітньому середовищі, зокрема під час онлайн-навчання.

© Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2021
© Український інститут розвитку освіти, 2021

ЗМІСТ



ВСТУП	5
1. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА	6
1.1. Визнання багатоманітності	6
1.2. Універсальний дизайн в освіті як інструмент для створення інклюзивності	8
1.3. Освіта в умовах пандемії	9
2. ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ПІД ЧАС ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ: ПОРАДИ ТА ПРИКЛАДИ	11
2.1. Поради та приклади планування та реалізації онлайн-навчання	11
2.2. Поради та приклади візуалізації та використання наочності	19
ВИСНОВКИ	26
КОРИСНІ ДЖЕРЕЛА	27

Пандемія зачепила майже 1,6 мільярда учнів у понад 190 країнах світу на всіх континентах. COVID-19 став викликом для освіти. Через зменшення можливостей продовжувати навчання повною мірою проявилася існуюча нерозмірність в освіті для великої кількості учнів та їхніх родин. Оголилися проблеми доступності та якості освіти для учнів із інвалідністю, примусово переміщених осіб, тих, хто живе в бідних або сільських районах, перебуває на тимчасово окупованих територіях, опинився у складних життєвих обставинах тощо. Такі діти виявилися найбільш уразливими перед викликами сьогодення.

Пандемія підштовхнула до деяких висновків, зокрема до усвідомлення потреби вжити заходів, щоб вирівняти ситуацію в освіті в напрямку інклюзивності, що є синонімом якісної та доступної освіти для ВСІХ учнів. Навчання вже не буде таким, яким воно було до початку поширення COVID-19. Усталені педагогічні підходи та традиційні методики виявилися не дієвими і не готовими встояти перед викликами. Змінилися учні та їхні потреби. Свою нішу в освіті зайняло й онлайн-навчання.

У грудні 2020 року Міністерство освіти й науки України спільно з Українським інститутом розвитку освіти та Міністерством цифрової трансформації України запустили платформу для дистанційного та змішаного навчання «Всеукраїнська школа онлайн» (далі — ВШО) з метою забезпечити рівний доступ до якісної шкільної освіти для учнів 5–11 класів.

Щоб покращити доступність навчального контенту для широкого загалу користувачів, зокрема для дітей із особливими освітніми потребами, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні підтримав проєкт ВШО, долучившись до навчань для авторів уроків та забезпечивши експертний супровід із питань інклюзивності. Разом із партнерами з громадського та приватного секторів ЮНІСЕФ працює над створенням додаткового функціоналу для покращення доступності уроків (звукоопис до уроків) та над перекладом уроків українською жестовою мовою. У цьому посібнику ми зосередилися на кількох аспектах, розробили рекомендації та зібрали приклади, які допоможуть педагогам, учням, батькам і розробникам освітніх ресурсів зменшити вразливість дітей під час онлайн-навчання й тим самим забезпечити якість і доступність освітніх послуг.

1. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

1.1. Визнання багатоманітності

Інклюзія в освіті базується на підході, за якого обов'язковим є дотримання основних прав і свобод людини. Це сучасна концепція у філософії освіти та напрям політики демократичних держав світу, що передбачає повагу до особистості КОЖНОЇ ДИТИНИ, забезпечення рівного доступу до освіти та заборону будь-яких форм дискримінації.

Інклюзивна освіта — це шлях до збільшення участі в освітньому процесі всіх учнів, особливо тих, що мають найбільший ризик бути виключеними з освітнього процесу.

Стаття 24 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

У вузькому розумінні інклюзія — це залучення дітей із порушеннями психофізичного розвитку, що навчалися чи навчаються у спеціальних закладах освіти, до відвідування закладів загальної середньої освіти за місцем проживання.

У ширшому розумінні інклюзія в освіті — це позитивне ставлення до багатоманітності учнів, врахування відмінностей кожного учня та учениці й цінування цих відмінностей, створення умов для забезпечення права на освіту для кожного учня чи учениці, які мають високі ризики бути вилученими з освітнього процесу.

Саме за ширшого бачення інклюзії освітній процес проєктується шляхом виявлення й усунення бар'єрів та задоволення додаткових потреб у навчанні. Основна увага педагогів (як і умови, що створюються) зосереджується на забезпеченні функціонування (участі та діяльності) кожної дитини.

Згідно з Саламанською декларацією 1994 року (а саме в ній було вперше використано термін «інклюзивна освіта»), усі діти мають навчатися разом у всіх можливих випадках, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними. Так, заклади освіти в цілому та кожен учитель зокрема мають визнавати та враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні способи, види й темпи навчання тощо. Відмінності між учнями мають розглядатися як ресурс і актив для освіти. Важливими є ставлення вчителів до багатоманітності та їхні переконання щодо інклюзивної освіти.

ДЛЯ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТІ КЛЮЧОВИМИ Є ТРИ АСПЕКТИ.

Перший: інклюзія — це процес. Її потрібно розглядати як постійний пошук способів реагування на людську багатоманітність. До того ж це пошук кращих рішень для всіх учасників освітнього процесу.

Другий: інклюзія пов'язана з визначенням і подоланням бар'єрів. Вона передбачає спостереження, аналіз й узагальнення інформації з різних джерел для планування та вдосконалення освітньої практики.

Третій: інклюзія — це присутність, участь і досягнення всіх учнів. Де присутність означає місце навчання дітей і те, наскільки регулярно вони його відвідують, «участь» описує якість освітнього досвіду через взаємодію та спілкування, а «досягнення» стосується не лише результатів тестів чи екзаменів, а охоплює також результати навчання в межах індивідуальних освітніх планів і програм.

Беручи до уваги кожен із аспектів, ми можемо покращити освітнє середовище, протидіяти дискримінаційному ставленню до дітей із вразливих груп, забезпечити підтримку учнів і повагу до їхніх індивідуальних здібностей та можливостей бути успішними.

1.2. Універсальний дизайн в освіті як інструмент для створення інклюзивності

Якщо вчителі викладають у багатоманітних класах, то доцільно було б поговорити про інструменти, що допоможуть їм підтримувати багатоманітність учнів у навчанні, дозволять враховувати їхні особливі освітні потреби.

Головним таким інструментом є універсальний дизайн, завдання якого полягає в «полегшенні життя кожного завдяки тому, що продукти, спілкування та навколишні будівлі стануть більш придатними для використання великою кількістю людей з мінімальними для цього витратами».

Забезпечення універсального дизайну в освіті стало міжнародним зобов'язанням нашої держави згідно з ратифікованою у 2009 році Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю. Саме розуміння та використання принципів універсального дизайну в освітньому процесі створюють передумови для активної та вагової участі у навчанні всіх учнів, у тому числі учнів із особливими освітніми потребами. Ці принципи не призначені для використання як єдиний «рецепт». Це набір пропозицій, які можуть застосовуватися для зменшення перешкод і максимального збільшення можливостей навчання для всіх учнів. Їх можна змішувати й поєднувати відповідно до конкретних цілей навчання, застосовувати до певних етапів реалізації змісту чи до контенту в цілому.

Універсальний дизайн в освіті заохочує вчителів уже під час планування уроків враховувати багатоманітність учнів та адаптувати інформацію, процес і результати навчання до їхніх потреб, а не навпаки. Універсальний дизайн в освіті має на меті змінити дизайн освітнього середовища, а не учня.

Принципи універсального дизайну ґрунтуються на множинності. Це більш ніж один спосіб представлення інформації, дій із нею та представлення засвоєної інформації.

Вчителям рекомендовано пропонувати учням інформацію в більш ніж одному форматі. Наприклад, представлення інформації у вигляді друкованого тексту, аудіо, відео та практичного навчання дає дітям

кращі можливості отримати доступ у спосіб, який відповідає їхнім потребам та можливостям у навчанні.

Якщо пропонувати дітям більше одного способу взаємодії з матеріалом і демонстрації того, про що вони дізналися, то вони можуть вибирати між проходженням письмового тесту, усними відповідями чи виконанням проекту (одноосібно чи у групі). Така різноманітність форматів забезпечує кращу доступність матеріалу, сприяє кращому його засвоєнню та підтримує мотивацію учнів до навчання.

1.3. Освіта в умовах пандемії

Пандемія стала приводом прицільно подивитися на можливості онлайн-навчання та цифрових технологій.

Цифрові технології не можуть замінити вчителя, але вони можуть бути дієвим інструментом для нього. Вони розширюють доступність, варіанти й методи проектування навчання. Гнучкість цифрових технологій дає нам змогу застосовувати універсальний підхід для залучення учнів в освітній процес, а також надавати їм додаткову підтримку за потреби. Інтернет здатен акумулювати зусилля для задоволення низки потреб учнів.

Для онлайн-навчання можна обирати синхронний, асинхронний режими чи міксувати їх. За синхронного режиму урок проводиться в режимі реального часу в обраному цифровому середовищі. Одночасно присутні вчитель та учні спілкуються за допомогою аудіозасобів чи відеоконференції. Це забезпечує швидкий і безпосередній зворотний зв'язок як від учителя, так і від учнів — приблизно так, як це відбувається на звичайному уроці. Однак синхронне навчання вимагає онлайн-присутності в чітко визначений час. Практика показала, що це може стати проблемою через відсутність інтернет-мережі, гаджетів чи незадовільний інтернет-зв'язок.

Асинхронний режим не передбачає одночасної присутності вчителя й учнів. У такий спосіб не забезпечується швидкий і безпосередній зворотний зв'язок від учителя і від учнів, як це відбувається на звичайному уроці чи під час синхронного режиму. Це навчання підтримується вчителем з використанням відповідних цифрових інструментів й більше орієнтоване на самостійне опрацювання учнями матеріалів уроків.

У добу цифрових технологій ми шукаємо відповідь на запитання, як зменшити вразливість учнів під час онлайн-навчання, зробити якісним та доступним онлайн-середовище для ширшої аудиторії учнів.

Щоб покращити доступність навчального контенту для широкого загалу користувачів, зокрема для дітей, чиї особливі освітні потреби пов'язані з аудіо-човідеоформатом сприйняття інформації, її реалізацією в усній чи писемній формах, візуальною підтримкою, демонстрацією практичних навичок тощо, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні підтримав проєкт ВШО й долучився до навчань для авторів уроків, забезпечивши експертний супровід із питань інклюзивності.

Розробляючи контент уроків, ми разом із вчителями міркували, як під час онлайн-навчання враховувати спектр учнівського багатоманіття та уникати перешкод, щоб забезпечити доступність онлайн-формату для більшої аудиторії учнів. З цією метою ми створили рекомендації, що допоможуть учителям зменшити ризики щодо реалізації права на освіту для КОЖНОГО учня чи учениці.

2. ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ПІД ЧАС ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ: ПОРАДИ ТА ПРИКЛАДИ

Існує чимало рекомендацій щодо використання універсального дизайну у навчанні, а також прикладів реалізації концепції на практиці. Але всі ці рекомендації передусім розроблені для уроків, коли одночасно присутні вчитель та учні, і розраховані на швидкий і безпосередній зворотний зв'язок як від учителя, так і від учнів. Під час роботи у проєкті ВШО консультанти з інклюзивності напрацювали ряд рекомендацій та прикладів, що дають змогу робити онлайн-уроки універсальнішими у синхронному чи асинхронному режимах їх проведення та режимі їх поєднання.

Слово «універсальний» може спантеличити. Може здатися, що універсальний дизайн — це пошук одного способу навчання всіх дітей. Але насправді універсальність полягає якраз у протилежному. Ми говоримо про універсальний дизайн як про гнучкість, яку можна регулювати, щоб враховувати потреби учнів, вразливих перед онлайн-навчанням. Так, універсальний дизайн має сприяти тому, щоб вчителі враховували відмінності учнів ще на етапі планування навчання — на етапі розроблення уроків.

У цьому розділі ми поділимося досвідом забезпечення інклюзивності під час онлайн-навчання, який ми напрацювали у межах проєкту ВШО.

2.1. Поради та приклади планування та реалізації онлайн-навчання

ПЛАНУВАННЯ УРОКУ

Основою того, що учні почують та побачать під час онлайн-уроку, може бути план, у якому вчитель представляє текст (тобто те, що він говоритиме), зазначає, що одночасно діти побачать на екрані (чим буде візуально підкріплене сказане — малюнком, картою, підписами,

цитатами тощо) та скільки триватиме така діяльність.

У межах проекту ВШО вчителі розробляли такі плани до кожного уроку. Їх називали «суфлерами».

Планування уроку — корисний досвід для кожного вчителя під час онлайн-навчання! Візьміть собі за правило планувати будь-який онлайн-урок у трьох вимірах: текст (що я говоритиму), екран у цей час (що буде на екрані), тривалість діяльності.

ГНУЧКИЙ ФОРМАТ

Формат ВШО передбачав підготовку уроків, що дають змогу учням опанувати матеріал, орієнтуючись на власний темп. Такий урок складається з короткого відео (7–10 хвилин), стислого опису теорії і завдань для самопідготовки в текстовому форматі та тестових запитань онлайн. Відео уроку передбачає субтитрування, регулювання гучності, темпу мовлення та темпу сприймання інформації учнем (можна зупинити й повторювати відео, регулювати швидкість програвання). До відео за підтримки ЮНІСЕФ створюється звукоопис (окремі доріжки до масиву візуалізацій), а також запланований переклад українською жестовою мовою. Усе це дає змогу учням засвоювати інформацію з огляду на індивідуальні навички і сильні сторони.

Ми маємо бути свідомі того, що в межах онлайн-навчання ми не усуваємо причини виникнення труднощів у навчанні дітей. Проте намагаємося їх обійти. До того ж учителям може бути корисно знати, як учні досягають успіху у використанні певних форматів. Наприклад, під час перекладу українською жестовою мовою фахівець працює з тим, що говорять, і не дає додаткових пояснень як виконувати завдання, чи описів до тих чи інших елементів, що з'являються на екрані. Для того, щоб скористатися звукоописом, учневі потрібно звернутися до додаткових налаштувань.

Плануючи уроки для онлайн-навчання, поміркуйте, які формати для відображення інформації варто використати, щоб забезпечити участь і діяльність учнів на уроці, а не їхню формальну присутність.

УНИКАЙТЕ МОЖЛИВИХ БАР'ЄРІВ

Зважайте на багатоманітність учнів, що значить, що потрібно враховувати їхні сильні та слабкі сторони. Це допоможе уникати бар'єрів під час онлайн-навчання. Щоб обійти суттєві перешкоди під час онлайн-навчання та збільшити доступність контенту для учнів, дослухайтеся до рекомендацій, викладених нижче:

- Використовуйте прості речення. Складнопідрядні розбивайте на кілька простих. Це полегшить для учнів сприймання інформації на слух, а також у вигляді субтитрів чи під час перекладу українською жестовою мовою.

Вчитель: Сьогодні ми дізнаємося про написання складних слів і спробуємо зрозуміти, хто з трьох власників цих мінімаркетів (примітка — на екрані з'являються зображення трьох мінімаркетів) є більш грамотним: перший, який написав «мінімаркет» разом, другий, який написав його частини окремо, чи третій, який написав слово через дефіс. Спробуйте зараз дати правильну відповідь, а потім перевіримо, хто з трьох власників мінімаркетів виявився грамотнішим.

Пропонуємо приклад того, як можна спростити складне речення (розбити на прості), й одразу пояснюємо, що там на екрані.

Сьогодні ми дізнаємося про написання складних слів. На екрані три фото. На кожному фото зображений невеличкий магазин. Такий магазин називають мінімаркетом.

Перший власник написав слово «мінімаркет» разом, другий — окремо, а третій написав через дефіс. Подумайте, хто з трьох власників цих магазинів написав слово правильно, а хто неправильно. Перевіримо.

- Використовуйте загальноживану лексику. Метафори, порівняння, алегорії, рідковживані слова утруднюють сприймання матеріалу. Часто їх розуміють дослівно. Такі мовні засоби викликають додаткові запитання та потребують додаткових пояснень (тут не йдеться про уроки, на яких метафора, алегорія чи порівняння тощо є об'єктом вивчення).

- Уникайте використання великої кількості цитат із художніх творів, у яких трапляються безліч діалектизмів та архаїзмів. Намагайтеся перефразувати або пояснювати такі слова.

- Пояснюйте всі терміни, які використовуєте в тексті, особливо нові чи які вживаєте вперше. Доступність уроку втрачається через використання незрозумілих для учнів термінів або під час прослуховування / перегляду низки термінів.

Під час викладення теми радимо дотримуватися такого правила: кількість незнайомих слів у мовленні вчителя (у тому числі й цитат) не має перевищувати 10% (з урахуванням слів, зміст яких висновується з контексту). Радимо брати до уваги ці цифри під час розроблення уроків. Можна створювати й словники до уроків.

Ми знаємо, що добір словесного оформлення будь-яких пояснень навчального матеріалу потребує титанічної підготовчої роботи, але це виправдовує себе, особливо якщо вам треба враховувати полімовні та полікультурні умови, у яких зростають і навчаються учні.

- Боріться з бажанням «осучаснити» уроки шляхом використання англіцизмів (слова «фідбек», «поскролити», «юзери», «інфлюенсери», «лонгрід», «батл» тощо). Або ж поясніть їх із використанням уже відомих понять.

КОНКРЕТНІ ЦІЛІ Й ЗАВДАННЯ УРОКУ ТА НАВЧАЛЬНІ ЗАНЯТТЯ З КОНКРЕТНИМИ ІНСТРУКЦІЯМИ ДО ВИКОНАННЯ

- Обирайте для кожного уроку конкретні мету й завдання та повідомляйте їх учням. Озвучуйте, коли переходите від одного завдання до другого. Так учні точно знатимуть, чого очікувати від уроку, і будуть почуватися більш мотивованими, щоб досягти мети уроку.

Вчитель: Чи можна назвати твір «NNN» науково-фантастичним романом? Події твору розгортаються у...

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

Якщо ми закликаємо подумати, учні починають думати. Допоможіть їм рухатися в правильному напрямку: нагадайте їм основні ознаки науково-фантастичного роману, запропонуйте визначити, які з цих ознак притаманні твору «NNN», і лише потім спитайте, чи можна назвати твір «NNN» науково-фантастичним романом. Такі покрокові інструкції значно інтенсифікують участь і діяльність ваших учнів, навіть під час онлайн-навчання.

- Уникайте спонукань, які передбачають подальшу роботу із залученням індивідуального досвіду (наприклад, «впевнена, ви здогадалися хто тут зображений», «ви бачили/чули це раніше»; «пригадайте, як виглядає місто вночі» тощо).

- Доступність уроку знижується, коли вчитель спонукає учнів до діяльності в межах перегляду відео й не враховує сенсорні чи організаційні можливості окремих груп учнів («подивіться/перегляньте», «прочитайте, послухайте» та «оберіть/назвіть/подумайте/запишіть» тощо).

Вчитель: Деякі твори мистецтва, я впевнена, ви вже знаєте. На екрані ви можете побачити кілька з них. (На екрані з'являються картини.) Відчуваєте різницю з мистецтвом минулих епох? Поставте відео на паузу та занотуйте в зошиті, що, на вашу думку, вирізняє ці твори.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

Якщо не всі учні матимуть змогу побачити картини, відповідно, вони не відчують різницю з мистецтвом минулих епох. Доступність уроку розшириться, якщо використати прийом коментування. Наприклад, вчитель пропонує учням разом розглянути кілька картин, що допоможуть відчувати різницю з мистецтвом минулих епох. Вчитель розповідає, що на екрані портрет актриси N (можна додати автора і рік створення). Також вчитель кількома реченнями коментує, що саме зобразив художник (якою чи як зображена акторка N). Коментуючи картини, вчитель привертає увагу до різних елементів чи кольорів тощо.

Вчитель: Розгляньте картини та подумайте, яку пору року нагадує Відродження.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

Учні, для яких сприймання зображень є бар'єром, не будуть залучені в діяльність на уроці. Хтось скаже, що для таких учнів варто передбачити звукоопис як додаткову підтримку чи окреме пояснення. Але розпочніть із того, що назвіть кожну картину і додайте кілька речень опису до кожної. Це хороший приклад того, як працює універсальний дизайн на рівні загальної підтримки.

- Доповнюйте розповідь, правило чи теоретичну тезу реальними простими прикладами або розпочинайте з прикладу. Так матеріал набагато краще сприймається та запам'ятовується.

БЕЗПЕЧНЕ НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ — ПРОДУКТИВНЕ Й МОТИВОВАНЕ НАВЧАННЯ

Вчитель: А тепер пограйтеся з відтінками значень і спробуйте самостійно дібрати пропущені слова. Ви маєте виконати завдання швидко і не підглядати нікуди!

(Примітка: текст виводиться на екран; збоку — модель годинника, що відраховує 30 секунд.)

1. Весна — це ... найкраща пора року (відтінок упевненості).
2. З цим погодяться ... всі (відтінок припущення).

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

Завдання виконують тільки ті діти, які бачитимуть його на екрані. Як варіант вчитель може озвучити кожне речення та зробити паузи на місці пропущених слів. Також не варто акцентувати увагу на «виконати швидко» і «не підглядати». Краще скажіть, що в учнів буде час допрацювати завдання; подумайте про те, як звірити відповіді учнів та скерувати їхню увагу (приклад чи правило). Ось у такий спосіб ви можете додати вашим учням упевненості в їхній успішності.

ВАРІАНТИ СПОСОБІВ ВИРАЖЕННЯ І ВИКОНАННЯ ЗАВДАННЯ

Коли учні засвоїли інформацію, варто запропонувати їм висловити своє розуміння. У ВШО способом вираження є тестування. Втім можна надати їм можливість вибору способу, у який вони будуть демонструвати свої знання. Наприклад, запропонуйте їм висловити своє ставлення чи описати твір (героя, подію тощо) на вибір:

- одне (чи три) речення;
- малюнок (чи колаж);
- підбірка сюжетних малюнків;
- діалог (з другом, батьками чи вчителем);
- аудіозапис, відеосюжет та інше.

ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК, ЩОБ ДОПОМОГТИ ОЦІНИТИ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Оцінка під час тестування — не єдиний варіант зворотного зв'язку з учнем. Учнім необхідно мати чітке уявлення про успіхи, яких вони досягають у навчанні. Добре, коли учні мають змогу звірити результати виконання завдань із правильними. Так вони можуть зрозуміти, над чим ще варто попрацювати. Такий зворотний зв'язок може бути і у формі спільного виконання завдання (разом поміркувати, разом визначити, розглянути).

Вчитель: Прошу вас подумати, образами-символами чого стають герої твору NN, MM, DD? Такий аналіз дасть вам змогу глибше зрозуміти твір.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

Важливо не залишити учнів наодинці з їхніми роздумами під час асинхронного навчання. Ми можемо використати ефект загального зворотного зв'язку: поміркувати разом із учнями чи дати можливість висловитися їм, образами-символами чого стають герої твору, та показати, в чому це проявляється. Це важливо для учнів, які не матимуть змоги повернутися до уроку ще раз самостійно або які вже опрацювали урок, але залишили якісь питання нерозкритими.

ПІДКАЗКА, ЩОБ ДОПОМОГТИ ЗРОЗУМІТИ

Є учні, у яких буде більше проблем з окремими аспектами уроку. Але замість того, щоб просто засмучуватися і здаватися, учні повинні знати, що вони можуть звернутися за допомогою. Це дасть їм змогу уникати непотрібного розчарування і продовжувати ефективно навчання.

Підсумовуючи урок, вчителі часто акцентують на тому, що діти вивчили сьогодні й що будуть вивчати на наступному уроці.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

Справді, важливо підкреслити основні моменти уроку. Наприклад, після вивчення теми «Вставні слова» варто акцентувати на тому, що вставні слова виділяються комами, але є винятки. Варто подумати й про те, що у деяких учнів може бути більше проблем із засвоєнням цієї теми, ніж ви можете уявити. Замість того щоб просто засмучуватися і здаватися, учні повинні знати, куди вони можуть звертатися за допомогою. Тому під час онлайн-навчання учням важливо вказати, де і як вони можуть потренуватися, наприклад, у використанні тих же вставних слів, де можна підглянути конкретні приклади, перевірити себе самостійно. Це допоможе учням уникнути непотрібного розчарування і продовжити ефективно навчання!

На початку уроку вчителі часто нагадують учням, що вони знають. Наприклад: «Ви вже знаєте, що таке прикметники та які є групи прикметників за значенням. Сьогодні ми поговоримо про...»

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

В учнів може бути більше проблем із засвоєнням теми уроку, якщо вони не впевнені у своїх знаннях. Варто коротко на конкретних прикладах нагадати, наприклад, що таке прикметники та які є групи прикметників за значенням. Така актуалізація з конкретними прикладами допоможе учням уникнути непотрібного розчарування і продовжити ефективно навчання. Корисно буде нагадати й про те, де міститься інформація, яка може допомогти учням.

Намагайтеся робити так, щоб почуте збіглося з побаченим, а побачене — з почутим, підкріплювало його, але не відволікало. Так учням буде легше засвоїти зміст.

В умовах онлайн-навчання суттєво зростає роль наочності, яка використовується для пояснення навчального матеріалу. Для цього можна використовувати картини, малюнки чи їхні серії, таблиці, схеми, ментальні карти, уривки з документальних чи науково-популярних фільмів та передач, демонструвати дії і явища, про які йдеться.

2.2. Поради та приклади візуалізації та використання наочності

Текстова інформація може бути візуалізована на екрані анімованим текстом із визначеннями та ключовими тезами, схемами, картинками, фотографіями, фрагментами відео. Це все здатне зробити матеріал доступнішим. Але потрібно враховувати, що:

- ключові тези, схеми, картинки, фотографії, фрагменти відео та інше не повинні переобтяжувати текст;
- ключові тези, схеми, зображення, фрагменти відео та інше мають відповідати основному змісту, підкріплювати його, а не відволікати;

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

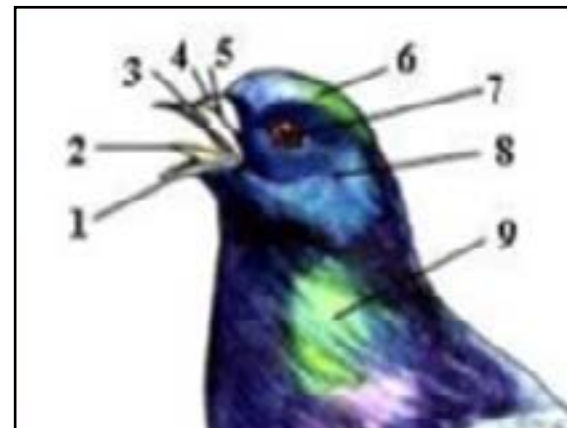
Якщо зображення не відповідає змісту того, що говорить учитель («запізнюється» чи «випереджає»; містить елементи, далекі від змісту чи є його алегоричним позначенням тощо), це створює додаткові перешкоди для розуміння матеріалу.

- дрібні елементи зображень мають бути доступними в умовах наближення чи збільшення та мати хорошу роздільну здатність, особливо якщо ви акцентуєте на них під час розповіді.

Малюнок 1 займає приблизно 1/4 екрана.



Малюнок 1



Малюнок 2

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

Малюнок 1. Зовнішня будова птаха. Елементи, позначені як 1, 2, 3, 4, 5, виокремити складно. Особливо треба враховувати, що частина учнів може працювати через екран телефона.

На малюнку 2, що є збільшеним на весь екран, елементи сприймаються добре, але втрачена чіткість зображення.

Сприймання візуальних елементів потребує часу. Віднайти потрібний елемент, наприклад, у таблиці Менделєєва за 1–2 секунди навряд чи вдасться. Тому для початку на кілька секунд варто продемонструвати таблицю, а потім акцентувати увагу на потрібному елементі. Для цього можна використовувати підсвітку елемента чи онлайн-указку тощо.

Під час проведення дослідів:

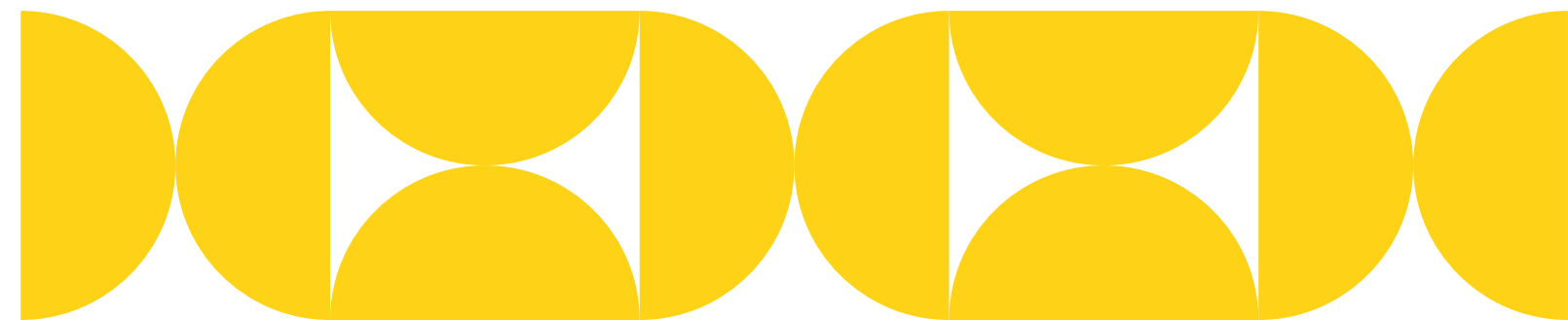
- досліді бажано показувати крупним планом не на фоні вчителя або столу, а на нейтральному фоні, наприклад, білому, світло-сірому (спеціальному екрані, стіні), щоб учні добре бачили суттєві деталі та дії;
- кожен предмет/матеріал, яким користується вчитель, має бути чітко названий і показаний окремо;
- бажано використовувати окрему бокову/фронтальну підсвітку для дослідів;

- варто використовувати демонстраційні вимірювальні прилади з чіткою шкалою і значеннями величин;
- якщо використовуються сучасні цифрові прилади, бажано окремо крупним планом показувати значення вимірюваних величин на них (особливо сірі цифри на світло-сірому фоні). Вчитель має чітко проговорювати ці значення, називати вимірювальний прилад, значення з одиницями вимірювання.

На екрані навколо вчителя — зайві предмети, що не стосуються теми уроку, на столі — прилади й матеріали.

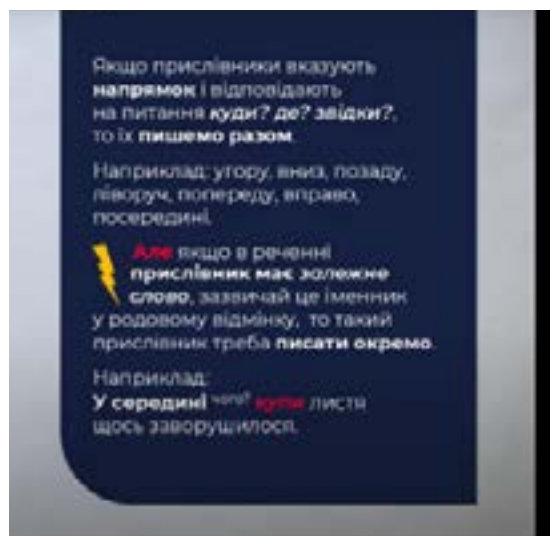
ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

Всі ці предмети майже неможливо розгледіти й ідентифікувати на екрані під час онлайн-навчання, особливо якщо учні будуть використовувати для роботи на уроці телефони. Якщо вчитель проводитиме дослід, то не потрібно всі прилади й матеріали розміщувати на столі до його початку, адже вони відволікатимуть увагу учнів від того, що вчитель говорить. Прилади й матеріали мають з'явитися в кадрі під час проведення дослідів одночасно з поясненнями вчителя. Бажано, щоб під час розв'язання задач, доведення теорем і опису властивостей все, про що в цей момент говорить учитель, синхронно з'являлося на екрані й виділялося (шрифтом, кольором, підсвіткою тощо). Якщо, наприклад, на уроці фізики йдеться про силу виштовхування тіла з рідини, то краще не на дошці малювати уявну ємність, а поставити на стіл ємність із водою й кинути туди предмет, який має потрібні фізичні властивості.



Під час проєктування тексту на екран враховуйте таке:

- **Розмір:** текст та інші графічні елементи повинні бути досить великими, щоб їх можна було чітко бачити, але не настільки великими, щоб було важко побачити все зображення або текст одразу.
- **Шрифти:** уникайте використання курсивних або декоративних шрифтів для блоків тексту або знаків. Найкраще використовувати шрифт без зарубок.
- **Чіткість:** враховуйте товщину ліній, міжрядковий інтервал і загальний розмір тексту.
- **Контраст та колір:** контраст для сприймання тексту й окремих знаків чи об'єктів може відрізнитися. Найкращий для сприймання тексту контраст — чорне на білому. Також варто враховувати освітлення та відблиски й ретельно вибирати фон. Будьте особливо обережні з мереживним або графічним, кольоровим фоном, бо він може спричинити нерозбірливість тексту або інших графічних елементів.

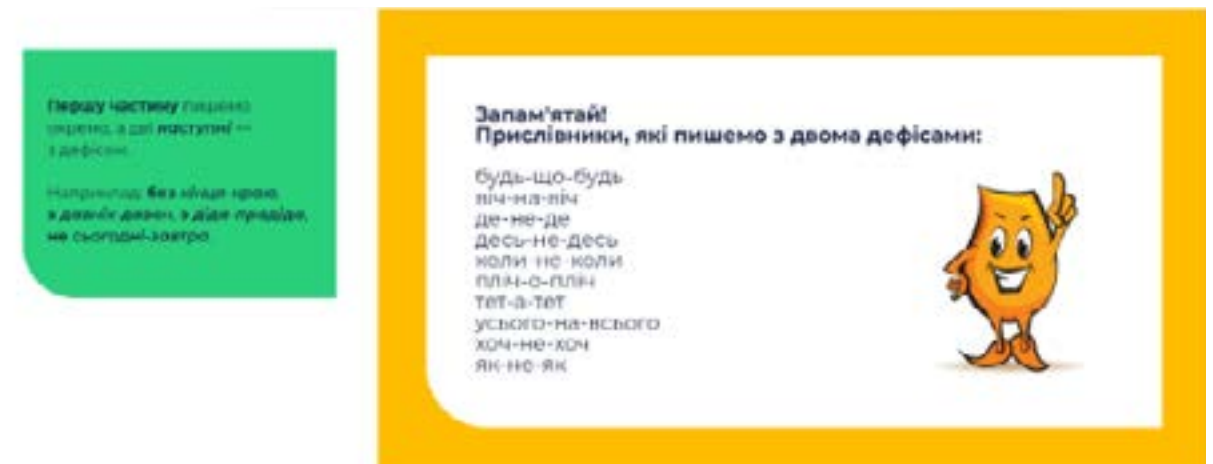


На екрані наведено текст із шрифтами різного розміру і різних кольорів на темно-синій підкладці.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

Поєднання темної підкладки з масивом білого тексту ускладнює сприймання інформації. Найкращий для сприймання тексту контраст — чорний на білому. Також не варто поєднувати курсиви й масне в одному блоці тексту та кілька кольорів, зокрема потрібно обережно використовувати червоний.

На екрані представлено одночасно кілька плашок із правилами.



ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

Правила краще виводити по черзі, щоб забезпечити їхній достатній розмір для кращого сприймання інформації. Текст краще сприймається на білому фоні.

Для матеріалів, які діти можуть роздруковувати, або ті, з якими можна працювати онлайн, передбачте можливість збільшувати контрастність (жирність) контенту, міжрядковий інтервал тощо.

Під час розв'язання задач бажано, щоб на екрані одночасно були умова (можливо, скорочена), увесь розв'язок і відповідь, а не з'являлися і зникали проміжні викладки. Для великих за обсягом розв'язків варто використовувати весь екран (без вчителя).

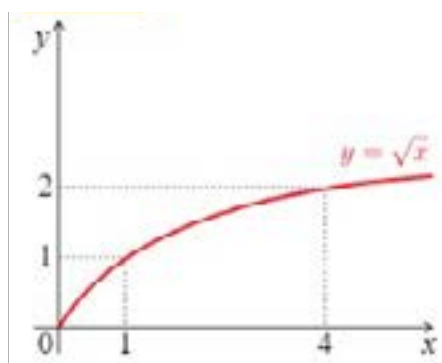
На кресленнях прями, відрізки, кути тощо бажано виділяти не тільки кольором, а й дублювати буквеним позначенням.

Коли на екрані з'являються рисунки, стисло прокоментуйте основне/сутнісне, на що учням потрібно звернути увагу в цій задачі/теоремі.

Наприклад:

- «На екрані — трикутник ABC. Кути A і B — гострі, а кут C — тупий»;
- «На екрані — прямокутний трикутник ABC, кут B — прямий».

На рисунках важливі для задачі/теореми елементи варто виділити кольором і прокоментувати це виділення.



Наприклад, коли на екрані з'являється цей малюнок, прокоментуйте: «На екрані зображення координатної площини. Червоним показано графік функції Y дорівнює корінь з X ».

Зверніть увагу, що таке коментування робить урок значно доступнішим для учнів, яким складно розгледіти екран.

Коли на екрані з'являються формули, потрібно прочитати всю формулу і прокоментувати увесь розв'язок прикладів і задач словесно.

Наприклад,

$$2(x - y) + 4y = 28 \quad \frac{28}{x-y} + \frac{28}{x+y} = 4 \frac{48}{60}$$

Варто цей напис на екрані прокоментувати так: «Два, дужка відкривається, x мінус y , дужка закривається, плюс чотири y , дорівнює двадцять вісім, риска дроби, чисельник — двадцять вісім, знаменник — x мінус y , плюс, риска дроби, чисельник — двадцять вісім, знаменник — x плюс y , дорівнює чотири цілих і сорок вісім шістдесятих».

Коментування є дуже важливим, адже воно покращує засвоєння змісту уроку для багатьох учнів, а також зменшує потребу в додатковому звукоописі, спрощує переклад українською жестовою мовою. У разі додаткового перекладу уроку українською жестовою мовою фахівець перекладатиме те, що говорить вчитель; перекладач НЕ пояснює окремо терміни чи те, що відбувається на екрані, якщо вчитель це не розкриває у розповіді.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

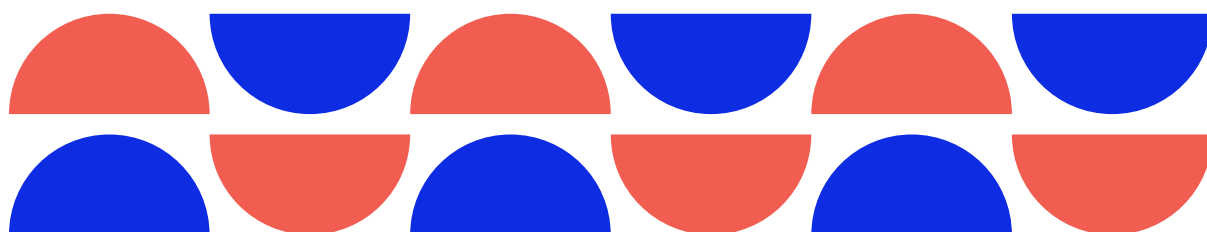
Ось приклад коментування карикатури, що дасть змогу більшості учнів одночасно брати участь у роботі на уроці без додаткової підтримки.



Карикатура *Washington Post*, 1949 р.

На екрані до вашої уваги карикатура. На ній зображено поле, розділене на дві частини парканом. З одного боку паркану їде трактор, на якому написано «План Маршалла», зорюючи землю. З другого боку паркану зображено Сталіна й кілька бідно одягнених селян. Один селянин тягне рало у вигляді серпа й молота. Так він зорює землю. Біля селянина у землю встромлена табличка з написом «Сталінський план маршала». Загальний підпис до карикатури такий: «План Маршалла — це те саме, що і сталінський план маршала, але без проблем із механізацією».

Уявіть, що опис/коментування ви слухаєте по радіо. Це допоможе вам визначити, наскільки доступним буде цей елемент для учнів, що сприйматимуть завдання на слух.



ВИСНОВКИ

Участь у проєкті ВШО стала цінним досвідом і хорошою нагодою для нашої команди консультантів із інклюзивності створити рекомендації, які є універсальними для педагогів як під час онлайн-навчання, так і багато в чому під час навчання офлайн. Ми розглядаємо їх як інструмент для розвитку спільної мови під час розроблення цілей, методів і матеріалів, які сприятимуть доступності в навчанні, значущій участі всіх учнів, у тому числі вразливих до викликів, що постали перед освітою. Ми висвітлили низку проблем і підходи до їх розв'язання, які допоможуть педагогам враховувати багатоманітність учнівської аудиторії й робити уроки чи окремі їх елементи більш інклюзивними.

Ми свідомі того, що педагоги можуть виявляти суттєві бар'єри у навчанні окремих учнів, навіть коли вони використовують ці рекомендації чи значну частину з них у своїй практиці. Є певний відсоток учнів, які потребують додаткової, інтенсивної чи спеціальної підтримки під час навчання. Тож мають бути запроваджені додаткові дії чи ресурси, які педагоги можуть застосовувати до окремих учнів чи до того матеріалу, з яким взаємодіють учні, щоб допомогти їм успішно виконувати навчальні завдання та опанувати соціальні ролі. Додаткова підтримка може передбачати й залучення додаткових фахівців, налаштувань чи технічних засобів та іншого, що допоможе усунути чи пом'якшувати бар'єри для участі учнів. Ми продовжуємо рухатися в цьому напрямку, щоб існуюча нерозмірність в освіті для значної кількості учнів та їхніх родин зникла, а освітній простір ставав доступнішим попри відмінності учнів.



КОРИСНІ ДЖЕРЕЛА

1. [Всеукраїнська школа онлайн.](#)
2. [Платформа «Всеукраїнська школа онлайн».](#)
3. Відеоурок [“Універсальний дизайн у навчанні”](#)
4. Універсальний дизайн в освіті: [посібник](#) / Під заг. ред. Н. З. Софій. — К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. — 76 с.
5. Буклет [“Освіта інклюзія та універсальний дизайн”](#)
6. ЮНІСЕФ. [Звіти і публікації.](#)
7. [Український інститут розвитку освіти.](#)
8. [Stop Designing For Only 85% Of Users: Nailing Accessibility In Design.](#)
9. [Inclusive Design Toolkit.](#)

